

Hendrik Delidt en Wijnand Vijgen: kluizenaar en kandidaat-kluizenaar in Holt bij Bilzen (1775-1778)

door Rombout Nijssen

Afbeelding van het Heilig Huisje. (Verz. Fons Claes)

In de eerste uitgave van *Bilsen Voorheen* vermeldt wijlen deken Paquay de opening op 27 januari 1775 van een school in de kluis van Holt door Hendrik Dillet¹, eremijt broeder der *Derde-Orde van Sint-Franciscus*, en de aanvraag van Wijnandus Vijgen op 6 december 1778 om zich bij broeder Dillet te voegen om samen *in den eremijten staat te mogen leven en in hunne kluis schoole te houden*. In 1937 nam C. Willems de gegevens van Paquay over in zijn artikel over de geschiedenis van het onderwijs in Beverst².

De versie van Paquay en Willems kan licht de indruk wekken dat de twee eremieten in Bilzen met open armen ontvangen werden en dat zij zich inderdaad beiden in Holt gevestigd hebben en er de jeugd onderwijs verstrekten. Beide auteurs baseerden zich echter uitsluitend op twee bronnen: het verzoekschrift van Delidt om in Holt een kluis te bouwen, en het verzoekschrift van Vijgen om zich bij hem te voegen. Het besluitenregister van de stadsmagistraat voor de periode 1775-1778³ bevat echter naast de tekst van de verzoekschriften van Delidt en Vijgen, ook de reactie van het stadsbestuur op hun aanvragen. Die geven een heel ander beeld van de houding van het stadsbestuur tegenover de kandidaat-eremieten die zich in het Bilzerse wilden vestigen, dan hetgeen door Paquay en Willems gesuggereerd wordt.

Holt was indertijd een gehucht van Bilzen, en zoals alle *vreemdelingen* die zich op het grondgebied van de stad wilden vestigen, moesten de eremieten daarvoor toelating krijgen van de stadsmagistraat van Bilzen⁴. Het beleid van de magistraat op dit vlak was er op gericht te vermijden dat mensen zonder middelen van bestaan zich op het grondgebied van de stad kwamen vestigen, om dan na verloop van tijd ten laste te vallen van de plaatselijke armentafel.

De aanvraag van Hendrik Delidt, die op 27 januari 1775 door de stadsmagistraat behandeld werd, en de aanvraag die Wijnand Vijgen op 6 december 1778 indiende, illustreren zowel de argumenten van de kandidaat-eremieten om zich in Bilzen te vestigen, als de procedure die zij daarvoor moesten volgen. De antwoorden van de stadsmagistraat maken duidelijk welk voorbehoud de stedelijke overheid maakte bij de vestiging van deze *alternatievelingen* binnen de gemeentegrenzen. Omdat er bijzonder weinig bronnen voor de geschiedenis van de kluizenarij in Limburg bekend zijn, wordt de tekst van de supplieken en van de antwoorden van het Bilzerse stadsbestuur in bijlage bij deze bijdrage uitgegeven.

Voor Hendrik Delidt was het kluizenarsbestaan geen stap in het onbekende. Van hem is immers geweten dat hij van 1765 tot 1768 de kluis van Oetsloven in Berlingen bewoonde⁵. Hoewel aangenomen mag worden dat Delidt een geletterd man was, deed hij voor het opstellen van zijn aanvraag toch beroep op een *professional*. Arnold Bartels, die voor hem de suppliek opstelde, was een Bilzerse notaris, die van 1763 tot 1796 in Bilzen instrumenteerde⁶. Tussen 1780 en 1789 zou Arnold Bartels vijf keren tot burgemeester van Bilzen gekozen worden⁷. Waarschijnlijk dacht Delidt zijn kansen op succes te vergroten door een invloedrijk man als Bartels in te schakelen.

Niet toevallig begint de suppliek van Delidt met aan te tonen dat hij niet helemaal zonder middelen van bestaan was. Van de weduwe van Libert Stijls had hij immers een stukje land van ongeveer twee roeden in Holt gekregen. Daar wilde hij een woning op bouwen, om er te wonen en om er *schoole te houden*. Naast toelating om die woning op te trekken en er zich als kluizenaar in te vestigen, verzocht hij de stadsraad ook om hem een reglement voor te schrijven waarin zou vastgelegd worden *op wat maniere (hij) sigh in desen sal gedragen*. Wat het school houden betreft, gaf hij echter meteen aan dat hij zich daar niet zonder meer toe wilde verplichten. Voorts beloofde hij geen overlast te zullen veroorzaken, maar integendeel een leven van dienstbaarheid aan de inwoners van Holt te zullen leiden.

¹ Over de juiste schrijfwijze van de naam van deze eremiet bestaat geen duidelijkheid. Paquay noemt hem Dillet, maar in de bronnen wordt hij naast Dillet ook Delidt genoemd. Omdat hij zelf handtekent met de naam Delidt, wordt in deze bijdrage deze schrijfwijze aangehouden.

² J. Paquay, *Bilsen Voorheen*, Bilzen, 1926, p. 232; C. Willems, *Geschiedenis van Beverst. Onderwijs*, in *Limburg*, 1937, 18, p. 155. Willems dateert de aanvraag van Vijgen verkeerdelijk op 6 oktober 1778. Wellicht interpreteerde hij de datering 6 Xbris 1778 als de zesde dag van de tiende maand van 1778. In feite moet de X in Xbris als *decem* gelezen worden: 6 decembris 1778 dus.

³ Rijksarchief Hasselt, *Archief van het stadsbestuur van Bilzen*, nr. 34.

⁴ Holt hoorde tot 1878 bij de gemeente Bilzen, en ging toen naar Beverst over.

⁵ E. Persoons, *Berlingen. Kluis van Onze-Lieve-vrouw te Oetsloven*, in R. Nijssen (red.), *Kluizen en kluizenars in Limburg*, Brussel, 2003.

⁶ E. Houtman, *Het notariaat in de provincie Limburg. Repertorium van de minuten*, Brussel, 1982, p. 20. Van 1779 tot 1796 zou Arnold Bartels ook als schepen in de *Buitenbank van Bilzen* zetelen: J. Grommen, *De buitenbank van Bilzen, een oppergerecht van het graafschap Loon (Tweede helft van de 18de eeuw)*, in *Het Oude Land van Loon*, 1977, 32, p. 229.

⁷ Zoals in de meeste Loonse gemeenten, werden ook in Bilzen jaarlijks twee burgemeesters gekozen. Arnold Bartels bekleedde deze functie in 1780, 1783, 1786, 1788 en 1789.

Na beraad besloot de magistraat Hendrik Delidt toelating te verlenen in Holt een kluis te bouwen op de grond die hij er gekregen had. De voorwaarden die daar bij gesteld werden, maken echter duidelijk dat het stadsbestuur absoluut wilde voorkomen dat de kluis zou uitgroeien tot een groter complex, of dat de kluizenaar, indien hij armlastig zou worden, op kosten van de plaatselijke armentafel zou moeten onderhouden worden. Daarom moest de kluizenaar in de eerste plaats een *cautieve* of waarborg stellen, waarop de schade die hij mogelijk ooit zou veroorzaken verhaald zou kunnen worden (artikel 1). Voorts mocht de eremiet in Bilzen niet meer goederen verwerven dan de grond die hij al gekregen had, en eventueel nog één à twee roeden waarop hij een groentetuin kon aanleggen (artikel 2). Leegloperij onder het mom van een semi-religieus kluizenarsbestaan zou in Bilzen niet geduld worden: eens hij zich in Holt gevestigd had, zou de eremiet zich ten dienste moeten stellen van de inwoners van Holt en Laar (artikel 4). Hij zou in zijn levensonderhoud moeten voorzien zonder zijn toevlucht te zoeken tot bedelarij: in heel Bilzen mocht hij geen aalmoezen vragen (artikel 5). Bovendien werd hem duidelijk gemaakt dat het feit dat hij als kluizenaar zou leven, niet betekende dat hij vrijstelling van belastingen zou krijgen (artikel 3). De stadsmagistraat liet op dit punt geen twijfel bestaan: hij zou zoals iedereen op zijn bezittingen zowel de gewone (*ordinaire*) als eventuele bijzondere (*extraordinaire*) belastingen moeten betalen, en zowel de belastingen die al bestonden (*opgesteld*), als de belastingen die in de toekomst nog zouden ingevoerd worden (*op te stellen*). In het laatste artikel van het kluizenarsreglement werd de kandidaat er op gewezen dat de toelating om zich in Holt te vestigen geen definitief karakter had. In het geval hij het reglement dat hem werd opgelegd zou overtreden, zou zijn *permissie* zonder meer worden ingetrokken. Tot slot onderwierp de stadsraad haar akkoord met de kandidaat-kluizenaar nog aan de goedkeuring van de inwoners (*de gemeijnte*) van Holt en Laar. Al deze voorwaarden schrokken Delidt niet af, en op dezelfde vergadering van de stadsraad waarin het reglement werd vastgesteld, verklaarde hij zich akkoord met deze regeling. Als waarborg stelde hij de twee roeden land die hij gekregen had, en de woning die hij daarop zou bouwen.

Twee dagen later, op 29 januari, kwamen de twee dorpsmeesters van Holt en Laar, in naam van de inwoners van beide gehuchten hun instemming betuigen met het feit dat Delidt zich als kluizenaar in hun midden zou vestigen.

Zoals Paquay en Willems in hun publicaties aangeven, kreeg Delidt in 1778 gezelschap van een tweede eremiet: Wijnand Vijgen. In de supplek die Vijgen op 6 december 1778 bij de Bilzerse stadsmagistraat indiende, blijkt dat hij zich op dat ogenblik al *eene woonplaatse had besorgt bij den godvruchtigen broeder Henricus Delidt*. Hij woonde dus toen wellicht al in de kluis, en zijn aanvraag was er in dat geval op gericht zijn toestand te regulariseren. Vijgen verklaarde dat hij in Rome een patent gehaald had dat hem toeliet als eremiet en Derdeordeling van Sint-Franciscus te leven, en dat hij zich daarbij wilde conformeren aan de regels die terzake door de bisschop waren afgekondigd. Hij had zich alvast bij Hendrik Delidt in Holt gevestigd, om hem *behelpzaam te weesen in sijne schoole*. Nu was hem ter ore gekomen dat de magistraat, *oft eenige der zelve*, zich daar mogelijk tegen zouden willen verzetten, hetgeen hem echter *niet waarschijnlijk dunckt*. Hij was er ook niet van overtuigd dat de stadsmagistraat wel bevoegd was om hem al dan niet toelating te verlenen zich als eremiet op

haar grondgebied te vestigen. Vrij stout verzocht hij de magistraat toch maar hem *voor soo veel noodige permissie* te verlenen om bij Delidt als eremiet te leven en er de jeugd te onderwijzen, en hem, indien het antwoord negatief zou zijn, te laten weten *waerom hij hier toe niet saude moogen woonen*.

Het antwoord van de burgemeesters en de magistraat van Bilzen kwam nog dezelfde dag, en was kort en krachtig: zij verklaarden *die versogde permissie noodig te zijn, en wijgeren aen den suppliant de zelve om redenen ons bekend*. En daar kon Vijgen het mee doen. Hoe het verder verliep met de kluis en de school van Delidt is niet bekend. Wel is het duidelijk dat de afwijzende houding van de stedelijke overheid tegenover de uitbreiding van de kluis de levensvatbaarheid van het initiatief van Hendrik Delidt fnuikte. In de volkstelling van 1794 wordt dan ook geen kluizenaar in Holt meer vermeld⁸.

Prent met O.-L.-Vrouw van Loreto. (Verz. Fons Claes)

Tekstuitgave:

Rijksarchief Hasselt, *Archief van het stadsbestuur van Bilzen*, nr. 34, p. 92-95:

In vergaderinge van raedt, gehouden den 27 januarij 1775.

Supplek voor broeder Hendrick Dillet, eremeijt.

*Eedele eerentfeste en achtbare heeren borgemeesters ende raedt der stad Bilzen,
Broeder Hendrick Dillet verthoont aen uEed Eerentfeste achtbare Heeren hoedat hij van de weduwe Libert Stijls vercregen heeft twee roeden lants oft daer ontrent, geleegen tot Holt*

⁸ E. Persoons, o.c.

onder uEed H.H. jurisdictie, op welcken grondt van sin is eene wooninge te bouwen om aldaer te connen wonen, ende waer hij exponent oock van intentie is schoole te houden om de ionckheijt, soo verre syne bequaemheijt streeckt, te leeren ende te instrueeren, verhoopende dat uEed. Eerentf. achtb. Heeren sullen beliven bedient te wesen van aen hem exponent te vergunnen de permissie om op geseijde plaetse te timmeren, en saemen hem eenige artikelen, hoe en op wat manire sigh in desen sal gedragen, sonder nochtans sigh absolutelijck tot het houden der geseijde schoole t'obligeren, voor te stellen; uEed. Eerentf. H.H. versoekende dat hij van sijnen kant aen dese gemeijnte oft jurisdictie geen den minsten overlast oft hinder sal doen, dan ter contrarie in alle occasiens sijnen dienst en hulp aen de inwoonders soo van Holt als van d'omliggende naeburen met alle beleefftheijt en respect sal bereijdt thoonen, welx doende, was onderteekent Arn. Bartels namens den exponent.

Volght het appointement:

Borgemeesters en magistraet, gesien hebbende het supplieck zijdens frater Hendrick Dillet aen ons op heden gepresenteert (onder consent en aggregatie der gemeijnte van ons gehught van Holt en Laer) accorderen aen den suppliant de versochede permissie om op voorss. twee roeden oft ontrent lants in voorss. supplieck gemelt, eene huijsinge te bouwen, en het selve sijn leven gedurende te bewoonen, onder conditien naervolgende: 1mo sal den suppliant gehalden sijn, als sijnde vremp, te stellen reele ende suffisante cautie; 2° en sal hij onder onse jurisdictie geene acquesten mogen doen, ten waere ten hooghsten eene oft twee groot roeden lants tot eenen warmoeschoff; 3° sal gehalden sijn te betaelen van sijn huijs en erfve den ordinair schatt en andere extraordinaire impositiens, soo opgesteld als op te stellen; 4° sal gehalden sijn de inwoonders van Hout en Laer allen mogelijcken dienst te doen; 5° en sal onder onse jurisdictie gheene almoessen mogen vraegen; 6° in cas den suppliant aen dese voorss. conditiens quame te manqueeren, soo reserveren onse gegevene permissie te sulen revoceren.

Den ondergess. gesien hebbende de voorss. conditiens door de H.H. borgemeesters en magistraet aen hem voorgesteld, verclaert de voorss. permissie onder voorss. conditiens danckelijck te accepteren. Actum in vergaderinge als boven, signatum Hendricus Delidt.

Ten selvemael heeft Hendrick Delidt vercautioneert sijne voorss. twee oft ontrent roeden lants met de huijsinge daer op te bouwen, en sulx voor allen overlast welcken onse stad en gemeijnte door hem soude comen te leijden. Actum in vergaderinge van raedt als voor, presenten de H.H. regerende borgemeesters, Beckers afgaende borgemeester, Bartels, van de Laer, Baerten junior en Castermans geswoorenen en conseillers.

Den 29 januarij 1775 sijn gecompareert Barthel Germeij en Gilis Martens, beide moderne dorpmeesters van Holt en Laer, en verclaeren met voorgaende consent hender gemeijntenaers op gisteren vergaedert, content te wesen dat sekeren Henricus Delidt eremijt in hunne gemeijnte soude comen wonen.

Rijksarchief Hasselt, Archief van het stadsbestuur van Bilzen, nr. 34, p. 202-203 (6 december 1778):

Supplique gepresteert eadem die door Wijnandus Vijgen.

Verthoont UEed. Heeren met ootmoedig respect den eers. Wijnand Vijgen, hoedat hij suppliant den sin en gedagten heeft om den eremijten staet te aanveerden, warom hij ook naer Roomen is geweest om sijne patenten te halen, en daerom sig eene woonplaatse had besorgt bij den godtvrugtigen broeder Henricus Delidt, om bij hem en onder sijne directie in sijne huijsinge en wooninge tot Hold der 3den regel van St. Franciscus aen te nemen, en die cleding en professie volgens bisschoppelijke orders deeses lants, om aldaer te leeven, en geattendeerd hij vernoomen heeft dat Ued. heeren magistraet, oft eenige der zelve sigh daer tegens saude willen stellen, en sulx sauden willen beletten, t'gheene hem niet waarschijnlijk dunckt, omdat hij suppliant in sijnen aentenemen staet niemand soekt hinder of achterdeel te doen, quelle of omgank op deese jurisdictie te doen, en om aldaer niet anders als sijn leeven te verslieten in God te dienen en sijnen broeder Hendrik behulpzaam te weesen in sijne schoole om hunnen cost te gewinnen, sal dus versoekende voor soo veel noodige daer toe permissie, of redenen waerom hij hier toe niet saude moogen wonen. Onder stont: den 6 Xber 1778, was getekent: Winandus Vijgen.

Appointement:

Borgemeesters en magistraet der stad Bilzen, gesien hebbende de voorstaende expositie, verclaeren die daer bij versogde permissie noodig te sijn, en wijgeren aen den suppliant de zelve om redenen ons bekend. Actum in vergaderinge van raedt gehauden den 6 Xbris 1778.

Rombout Nijssen
Schanstraat 135
Nieuwerkerken - Wijer

Heemkunde Limburg is er voor U

Wij maken graag promotie voor al uw initiatieven.

Laat ons uw kringactiviteiten weten.

Wij hebben er een plaatsje voor in ons tijdschrift en op onze website.

Wij besteden ook graag aandacht aan uw nieuwste publicatie.

Teksten en foto's kunnen (liefst digitaal) gestuurd worden naar:

Raymond Lambie

Gijzenveldstraat 43, 3690 Zutendaal

Tel: 089/71 64 45

Email:

voorzitter@heemkundelimburg.be

raymond.lambie@pandora.be